

An aerial photograph of a rural landscape. The top half shows a wide expanse of fields and forests. The bottom half shows a small village with several buildings, including a church with a tall spire, and a dirt road winding through the fields.

EL VEÏNAT DE LES
RAJOLERIES
D'AIGUAVIVA I SALITJA
EN ELS ANYS 1900-1970

Pere Masó
La Cellera de Ter
pmaso2@xtec.cat

Edició juny 2017

*Direcció, entrevistes,
transcripcions, redactats
i coordinació:*

Pere Masó i Panella
Professor de Psicoestètica

Disseny gràfic:
Eduard Llorens

PRESENTACIÓ

Amb aquesta publicació es pretén donar unes notes històriques dels anys de més activitat (1900-1970) de les esmentades rajoleries. El lector hi trobarà entrevistes a persones que en regentaven i hi treballaven, processos de fabricació, alguns detalls de les infraestructures, eines de treball, situació actual (l'any 2017) i unes reflexions per a la recuperació del seu millor paisatge humà i natural.

Recollir aquesta informació no ha estat gens fàcil. Els temps han esborrat molta memòria i construccions. De fotografies i elements gràfics se n'han trobat ben pocs. Amb tot s'han aconseguit unes descripcions que per la seva amplitud i riquesa de detalls superen amb escreix les actualment existents.

Tots els entrevistats recorden que les rajoleries eren les de:

«Can Peric»
«Can Marieta»
«Can Martorell»
«Can General»
«Cal Rector Nou»
«Cal Rector Vell»
«Cal Teixidor»
«Forn d'en Cornellà», (Joan Serra o Joan de «Can Oms»)
«Can Pastells»

Totes aquestes cases tenien un forn excepte «Can Marieta», que a més tenia bòbila.

Totes eren del poble d'Aiguaviva excepte «Can Marieta», «Can Pastells» i el «Forn d'en Cornellà» que eren del poble de Salitja.

Per construir l'aeroport Girona-Costa Brava es varen destruir les masies de: «Can Peric», «Can Marieta», «Can Martorell», el «Forn d'en Cornellà» i «Can Pastells».

Fabricaven:

Teules.
Totxos.
Corbes.
Rajoles.
Cairons.
Totxos foradats.
Maons.

Encara que no se'n parli gaire, també es feien rentadors i corbets (rajols per a fer pous).

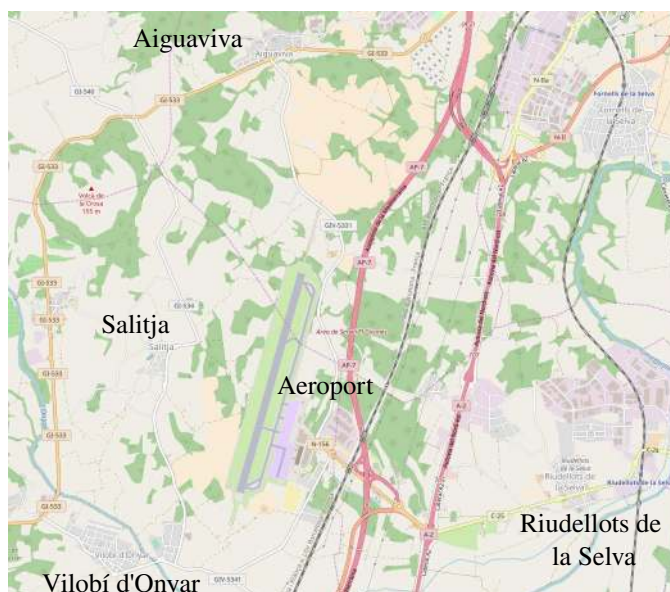
PERSONES QUE PRODUIËN RIQUESA

Tota l'activitat i les bones pensades de les persones de les rajoleries feia que aquesta demarcació tingués un especial valor estratègic. Aquest valor ho era tan pel món de la construcció en poblacions properes, com en el de la seva pròpia organització.

Les seves ocupacions eren: vendre, aconseguir terra, sorra, aigua i llenya, elaboració del fang, elaboració de l'obra a mà o a màquina, procurar rebaixar la humitat de les peces per poder enfornar, fer foc, desenfornar, transportar la mercaderia a l'estació del tren o a casa del client si calia, contractació del personal, planificació financera del negoci, les feines de pagès i altres si calia.

GEOGRAFIA

Els benvolguts lectors /-es hauran pogut deduir que estem parlant de tota una contrada de confluència entre els municipis d'Aiguaviva, Salitja (Vilobí d'Onyar) i Riudellots de la Selva.

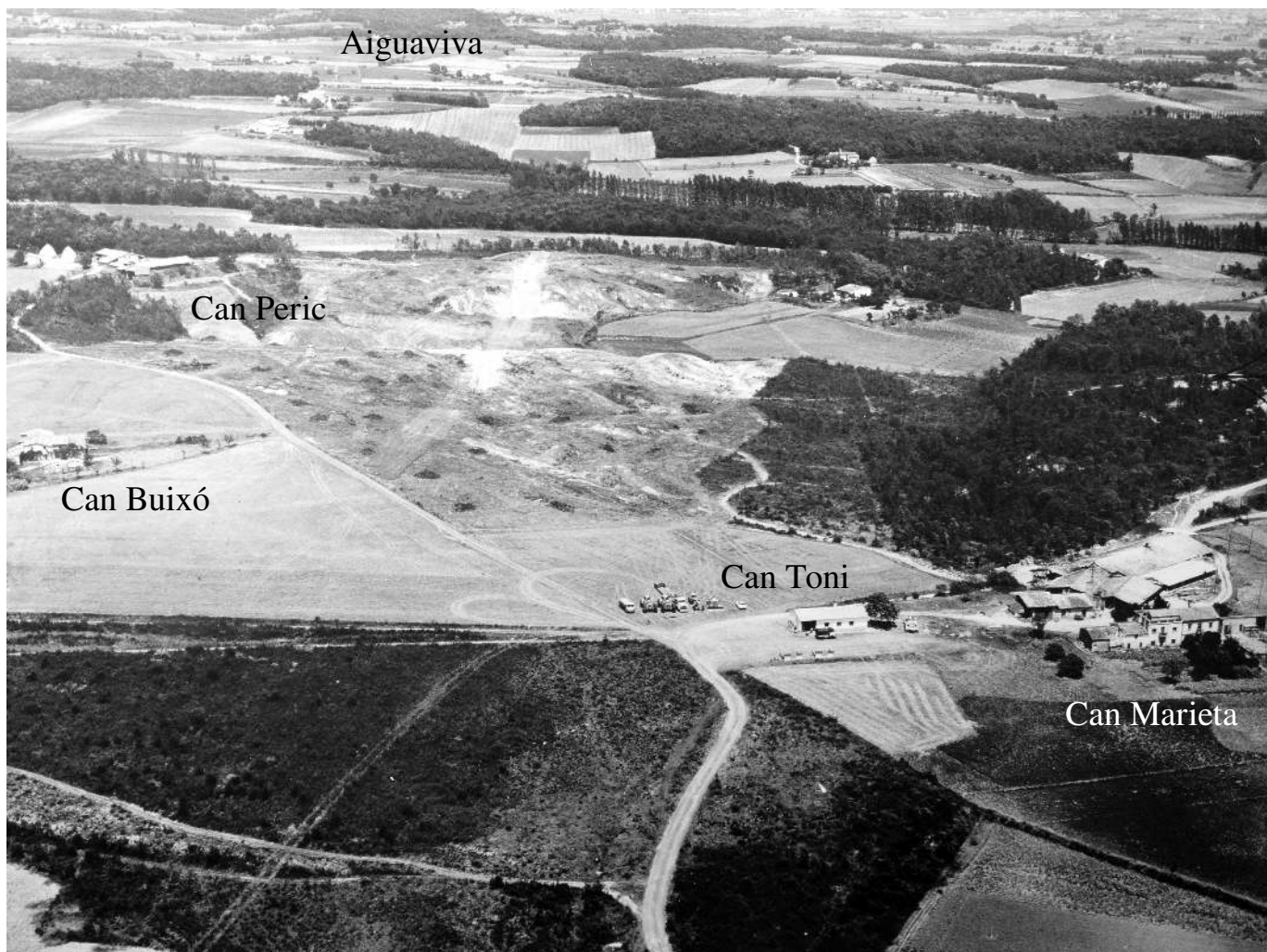

UNA MICA D'HISTÒRIA DE LA CONTRADA I RODALIES

Segons l'article "Les masies de Salitja" de la revista Tosquija, publicada per l'ajuntament de Vilobí d'Onyar, en aquest espai de les rajoleries s'hi va viure en temps de l'edat mitjana com arreu. En aquests temps l'estructura social girava entorn de castells habitats per famílies aristocràtiques que feien valer la seva condició feudal. Doncs bé, fa 900 anys ja existia el «Castell de Vilademany», situat on actualment hi ha «Can Forroll» i des d'allí es podien divisar totes les terres del poble de Salitja i bona part de les d'Aiguaviva.

Posteriorment va haver-hi la pesta negra de l'any 1348. Durant el segle XV s'inicià el conflicte remença acabant de manera que, amb el temps, els remences més rics es transformen en grans propietaris. És en aquesta època quan es gesta el segle d'or de la ruralia catalana. Les grans ampliacions i reformes de les masies de Salitja també daten d'aquesta època.

A la segona meitat del segle XVII s'inicià un període de decadència, generat per actuacions de bandolers i tropes reials, els quals saquejaven i posaven contribucions per qualsevol motiu. Per això, en algunes cases apareixen fortificacions i torricons espitllers. Amb el pas dels anys algunes de les cases que estaven situades en una zona argilosa (la de les rajoleries) es varen decidir a fabricar rajols en forns i una bòbila.

Panoràmica parcial de les rajoleries en temps de construcció de l'aeroport.

A la dreta de les màquines: una casa petita anomenada "Can Toni".

Més a la dreta: Can Marieta (dues vivendes) amb els coberts de la rajoleria.

A l'esquerra de les màquines (i de la foto): Can Buixó.

Darrera: Can Peric amb el cobert de la rajoleria i dos pallers acabats de fer.

En el fons de la fotografia es veuria el poble d'Aiguaviva.

EL FORN D'EN CORNELLÀ

Entrevista al sr. Joan Serra (Joan Oms).

En Joan, després d'haver treballat a «Cal Rector Nou» i a «Can Marieta» va regentar la rajoleria anomenada «Forn d'en Cornellà» d'en Manel Cornellà Farrerós, (aquest es feia dir el segon Macià i es passejava pel poble de Salitja amb una bandera catalana. Va anar a la guerra amb els carlins perquè els donaven dos rals i unes espadenyes, (Critica tothom).

Joan, com la majoria dels rajolers, tenia ajudant, que en aquest cas era el seu germà Siset. Compartia el treball de la rajoleria amb feines de pagès amb camps

En Joan, com la majoria dels rajolers, tenia ajudant, que en aquest cas era el seu germà Siset. Compartia el treball de la rajoleria amb feines de pagès en uns camps tocant el nucli del poble de Salitja. Va plegar la seva activitat forçat per la destrucció de l'esmentat obrador a causa de la construcció de l'aeroport.

Aquest obrador va suportar els efectes d'una aventura amorosa. Una noia amb una gran frustració sentimental perquè l'havia deixat el seu xicot va anar-hi i va aixafar totes les teules que s'estaven asseccant.

En Joan als seus 89 anys té tota la memòria i correcció del món i m'ha explicat tot el procés de fabricació d'obra:

Amb terra especial recollida en uns boscos feien fang i amb motlles feien manualment cada peça. Posteriorment es feia un procés de cocció-enduriment de moltes d'aquestes peces en un forn de llenya. Una vegada fredes les peces es subministraven als constructors.

La terra provenia de les terreres de Can Marieta i una petita part de les de Can Peric. Per agafar-la calia netejar el bosc, treure uns quants metres de capa de terra dolenta fins arribar a la veta de la bona que podia estar a 10 metres de fondària. La carregaven en tamborells tirats per un animal per portar-la al saplà (tot sense màquines). L'esgarriaven i quan era seca hi passaven per sobre el trull (una pedra rodona arrossegada per un cavall). En estar ben engrunada ja es podia apilar amb un "esquiròs" i la posaven en el colador (semblant a una piscina petita) perquè s'anés amarant d'aigua. Quan l'esmentat colador ja n'estava ple, els treballadors es posaven dintre i amb un rascló procuraven que tota quedés ben desfeta. Una vegada acabada aquesta costosa feina manual ja se la feia passar pel colador (com un filtre) i se la conduïa a les anomenades "basses". Eren, també, com piscines petites. N'hi havien set o vuit. En aquestes al cap d'uns 10 dies l'aigua quedava a sobre i el fang "posat" a sota. Així ja tenien separat el fang que necessitaven per la feina. Esperaven 4 dies i ja estava a punt per transportar-lo amb uns carretons per 200 kg de pes. Calia tenir uns corriols preparats per passar-hi amb ells perquè no es deixessin roderades en els llocs on s'hi feien o s'hi deixaven les peces d'obra acabades de fer. Aquests llocs havien d'estar ben planers i coberts de sorra molt fina o cendra. Quan s'estava a punt de fer tres o quatre rajols, amb el motlle s'acabava de fer l'esmentada barreja però solament pel material, es preveia el que caldria per fer-los.

Totes les peces -excepte les teules- es feien a terra. Calia ajupir-se, omplir molt bé el motlle (un marc de fusta sense fons) amb fang amb un adequat grau de consistència, llisar pel costat de sobre (de la futura rajola o rajol) perquè quedés fi. En Joan recorda que a sota de la peça que s'emmotllava calia que hi hagués una sorra molt fina perquè aquesta cara també quedés ben presentable. Per cada peça feta es rentava el motlle a fi i efecte de tornar-lo a omplir.

Les teules es feien en un taulell i per tant, el rajoler podia treballar dret. Calia omplir el marc amb fang molt al punt perquè si era massa tou o massa dur, la rajola feta no agafaria bé la forma de bona teula al posar-la damunt la corba (motllo de fer teules). Per elaborar les teules, el marc de ferro no es rentava i l'aigua, així, quan convingués, es podia separar del fang. Aquí calia resseguir amb una peça prima com una fitora el perfil del marc per la banda de dintre, tot separant el fang del ferro. En aquest taulell també calia que hi hagués sorra molt fina en tot el sota del marc on s'hi posaria el fang. No podia ser que les peces fabricades tinguessin grumolls de terra, pedres o brutícia enganxats. Només hi podien tenir sorra ben fina. En el mateix taulell ja hi havia una caixa de sorra neta per anar-ne agafant i distribuir-la bé.

Motllo de teula i corba que guarda a casa seva

Representació del taulell per fer teules

Una vegada utilitzada “la fitora”, amb una mà a cada nansa del motlle, se’l feia desplaçar horitzontalment amb la rajola de fang que esdevindria la futura teula, fins tenir-ho sobre la corba. Aquesta tenia una meitat longitudinal (la del costat on s’hi tenia el motlle amb el fang) tapada per la mateixa taula. Quan el fang arribava al pendent del costat descobert, n’agafava la seva forma pel seu propi pes. A vegades calia prémer una mica amb la mà. Així ja es tenia un costat de la teula fet. Només calia desplaçar-ho tot perquè el fang pogués quedar ben ajustat a l’altre costat del què en aquells moments feia de motlle. Tot seguit teula crua i corba es portaven al lloc on es produiria la pèrdua d’humitat. Les teules crues s’hi posaven de dues en dues i dretes sense la corba. Una aguantava a l’altre. A Cal Teixidó les posaven planes a terra de manera que una no deixés obrir l’altre.

Segons un treball de recerca de l’Ariadna i en Juli de 5è de primària del CEIP Vilademany, cada treballador podia fer unes mil teules o rajols cada dia. Per fer una casa planta baixa calia disposar de 6000 rajols i 1500 teules.

Per omplir el forn amb les peces de fang emmotllat (obra crua eixuta i no del tot seca, que podria trencar-se), es feia una bastida al mig i dintre el forn. Així hi podia estar una persona que passava al de baix totes les peces que donaven als de dalt. Com és lògic, primer les de baix (a sobre d’unes voltes on sota hi hauria el foc) i amb molt d’ordre (aprofitant molt l’espai tot deixant espai pel foc) anar pujant i omplint fins dalt. Tot es feia a pes de braços i igualment es procedia per treure-les. Dues persones podien estar uns tres dies per omplir el forn. Transmetent més coneixements de les persones que m’han facilitat la informació faig una descripció simplificada del suport de tota l’obra en el fons del forn. A aproximadament a un metre de la boca hi havia una paret que arribava fins al costat oposat al de l’esmentada boca. Com és lògic estava enmig de l’espai de la crema. Tenia una alçada que permetia que els feixos de llenya cremessin bé i d’ella en sortien quatre o cinc arcs per banda que s’anaven a recolzar en els laterals del forn. El sobre d’aquests arcs estava aplanat i així s’hi podien fer les fileres de rajols posats de cantó. En aquestes una part de cada rajol estava sobre l’espai pla de l’arc i l’altre quedava sense suport. Al seu costat, en paral·lel, i amb una separació per poder-hi posar el foc, s’hi feia una altra filera. Així ja es tenia feta la primera capa de rajols o de peces semblants. Per coure les teules, les fileres es feien de manera que en un mateix nivell s’alternessin les parts més amples amb les més baixes.

Ara segueixo amb el tema d'abans. Una vegada decidits a estar dos o tres dies fent foc, passaven a fer-lo (sota de tota l'obra crua). Al començar calia no fer massa foc. L'obra s'havia d'anar escalfant lentament. Donat que tot el forn i l'obra estaven freds, es necessitava el seu temps per aconseguir-hi la temperatura idònia. El fum que en sortia era blanc a diferència del negre que sortia més tard.

Una vegada completa la fase d'encesa del forn s'havia de fer una "tiada", nit i dia, cada 10 o 15 minuts. La tiada era el fet de posar molts de feixos de llenya a cremar. Era una feina costosa perquè amb una forca de ferro, amb un mànec d'uns quatre metres de llarg, calia distribuir-los bé perquè hi hagués foc en tots els racons interiors del forn.

Calia mirar per dalt de tot el color (havia d'arribar a tenir-lo vermell-rosa) de la flama que sortia per sobre el gran piló d'obra (estava, de manera ben distribuïda per deixar sortir el foc i el fum, molt tapat amb fragments de teules i terra). Segons el color de la petita flama sortint, hom sabia si estava prou cuit o si una banda del forn tenia més foc o temperatura que una altra. Si era així, es feia desviar l'escalfor cap al lloc on quedava endarrerida l'escalfor. Es tapava amb terra el sobre que es veia que anava més avançat o estava més calent. El foc havia d'estar molt ben dispersat per tot el forn. Segons el Sr. Joan Teixidó, que viu molt el tema, hi havia moments que semblava que el foc, amb tot el seu tiratge, demanés més i més llenya. Calia anar en compte de no fer-ne un excés a fi i efecte d'evitar temperatures excessivament altes. Segons ell podia explotar tot. Quan es creia que ja s'havia fet la cuita, amb el dubte de si hi havia una part de l'obra que no estigués ben bé al punt, es tapava la boca del forn bo i fent una paret de rajols i fang normal. Si no es feia hi havia corrents d'aire que podien fer esquarterar les peces.

En haver deixat de fer foc per treure l'obra ja cuita i freda, calia esperar uns cinc dies per tal de fer-hi una nova cuita. Durant aquests dies de refredament, la boca del forn de posar-hi els feixos per cremar estava tapada. Si hi havia corrents d'aire l'obra quedava "cerada" o esquarterada. Si no s'havia fet bé la cuita es podien trobar amb columnes de totxos enganxats com vidre, peces corbades o amb colors fora de l'habitual. A cada fornada calia llençar algunes peces que havien sortit defectuoses. Si tot havia anat bé, les teules i totes les peces tenien un dringar meravellós quan se'ls donava un petit toc. En Joan, ben orgullós, m'ho mostrava amb una teula que guarda a casa seva conjuntament amb un marc i la corba que utilitzava quan estava en actiu...

Una curiositat: Els romans ja es servien de teules.

Una altra curiositat: Calien feixos de pi i bruc per unes 10 fornades l'any. A cada fornada s'hi coïen uns 4000 totxos, unes 4000 teules i 20.000 rajoles. Els feixos de pi tenen més poder calorífic que els de bruc.

OFICIS DITS HUMILS PERÒ NO HO EREN NI HO SÓN

Qui ha vist treballar totes aquestes persones i n'ha pogut comprovar els resultats pot dir que tenen i tenien una gran personalitat. Vivien, sabien i estimaven l'ofici. Es servien de moltes habilitats que havien procurat tenir en unes condicions laborals dures. Amb tot en varen treure molts bons fruits.

Segons en Joan hi va haver anys que amb aquesta feina de rajoler s'hi feien diners. Varen ser els anys que va començar l'eufòria de la construcció d'hotels a Blanes, Malgrat i a la costa del Maresme en general. Els constructors haurien agafat l'obra del forn quan encara estava calenta. Calia fer esperar, i una vegada refredada correctament la cuita, es portava amb el carro a l'estació del tren de Riudellots, es deixava apilonada i quan tocava es carregava als vagons del tren. Tot es feia a mà. Molta feina!

Ben cofoi en Joan deia: «Si es poguessin veure els mils i mils de teules i rajols que han fet aquestes mans...ara ajupa't, ara aixeca't, i sense màquines...»

CAL TEIXIDOR

Comentaris del sr. Joan Teixidor

«Cal Teixidor» és l'única casa on s'han conservat més elements representatius de les feines de les rajolers que comento. És un bon lloc per estudiar-les i més comptant que en Joan Teixidor és tot un professional, que amb molt bona oratòria gaudeix i s'esplaia parlant del seu ofici.

El procés de fabricació de les teules i rajols el feien de manera molt semblant al que ha explicat en Joan Serra. En Joan Teixidó l'ha explicat igual de bé. Conegut aquest vessant passo a comentar els elements que, per sort, encara tenim visibles. Actualment són únics per la seva bona conservació

A la casa hi podem veure l'era que servia per emmagatzemar els rajols assecar-se a l'aire lliure, un passadís d'obra per passar-hi els carretons de rodes de ferro (no podien passar pels llocs on s'hi posarien rajols o teules), el pou amb la torre del molí de vent (molt típic de les rajoleries), un trull de pedra, el colador, l'espai on hi havia sis basses que s'omplien directament del colador, l'esplanada "el seplà" on s'hi posava i aixafava la terra (uns cinc tamborells) provinents de les terres del bosc de «Can Vinyoles» (en aquestes també hi anava L'Eladio Pla de «La Pequenya») i la foganya on hi havia el forn i dos espais per posar-hi la llenya a punt de cremar. Era un espai ben diferenciat de tots els altres del conjunt de la rajoleria. A diferència d'altres, el forn de «Cal Teixidó», ara tapat, tenia uns tres metres de costat i tres d'alt; estava al descobert i el tapaven quan no servia. Tenia dues portes. Una d'elles era per enfornar i l'altra per desenforar. Quan calia, aquestes portes es tapaven tot fent una paret de rajols enganxats amb fang de terra normal.

Continuant amb la tota mena de detalls, que ens explica el nostre bon mestre Joan, diré que la part coberta (per tenir-hi la llenya i un espai), que sempre calia estigués net per fer les tiades amb comoditat estava emmarcat amb quatre pilans. En el extrems del seu centre n'hi havia dos més. Tots ells feien de suport al teulat.

El forn tenia una bona part per sota del nivell del terra. Així era com un pou quadrat revestit interiorment amb rajols amb les corresponents portes per enfornar i desenforar i el corresponent forat per deixar-hi passar els feixos de la llenya que serien cremats. L'altra part del forn era construït per sobre el nivell del terra i per tant, era vist. Per poder-hi posar més obra es posaven teules o toves en vertical i així quedava més alt.

En Joan Teixidó va recordar com als 12 anys ja havia d'anar a treballar a la terrera de bon matí. També va comentar com es va originar aquesta activitat en aquesta petita casa-museu. Va dir que el seu avi, en Joan Teixidor Mainegre, era un treballador de la rajoleria de «Can Calau» i que amb els seus coneixements va decidir crear el seu propi negoci començant per construir l'habitatge i la infraestructura de l'actual «Cal Teixidó». L'any 1922 es va fer un establiment emfitèutic de 110 pessetes anuals per un tros de bosc i un camp (unes 10 vessanes que eren de «Can Badia») situats a l'extrem sud-oest del terme d'Aiguaviva a tocar el límit amb Riudellots. Amb aquest terreny ja varen poder edificar amb obra feta i portada de la casa on vivien, «Cal Rector nou», (on el pare del meu entrevistat, en Jaume Teixidor Simón hi va néixer) i amb les primeres peces fabricades a la rajoleria que s'estava creant i que va ser, i és, com s'ha dit, «Cal Teixidor»

El germà del pare del nostre Joan, L'Enric Teixidor Simón, havia treballat a la rajoleria «La Coma Nova» del veïnat de La Sarreda del terme de Vilobí d'Onyar. Estava regida per en "Xiquet de La Coma". L'Enric també anava a treballar al bosc, era boletaire i feia cistells. Tot ho feia per guanyar-se la vida. També cal dir que era un bon jugador de cartes, de la botifarra i del canari i tenia un gran sentit de l'humor. Tal com explica el Sr. Ricard Teixidor Palau, això es feia en uns temps difícils on molta gent no tenia vacances ni pagues dobles ni subsidi d'atur.

Recordem que els rajols i les teules s'elaboraven durant la temporada d'estiu. Algunes vegades es treballava a la nit i s'il·luminaven amb un llum de carbur. Tal com ens diu el Sr. Ricard; la barreja de fum de les feixines cremades i la sentor de la terra cuita feia una olor especial, que el vent de marinada de les tardes s'emportava i es percebia de lluny.

A «Cal Teixidor» a l'hivern s'arrencava terra de les terreres, es feien feixines i es treballava la terra dels camps. Si calia també es feien cistells i coves. També varen dedicar temps per arrencar boscos a fi de poder tenir més terra de conreu.

Teula dels 60' feta a mà amb un color ben original. Es feien en un taulell amb motllo amb forma d'un trapezi i després en un segon motllo anomenat "la corva".

Teula. De les primeres que varen fer amb màquina.

Totxo. També es feia amb motllos de forma rectangular i que permetien fer-los de dos en dos. Aquests, abans de desemmotllar-los s'allisaven amb les mans. Per polir les rebaves i alguns defectes en el seu estat tou (fang emmotllat) se li donaven uns cops amb una premsa manual de fusta.

Rajola feta a mà amb motllo que permetia fer-les de dos en dos. Calia aplanar-les bé i per això es feia servir un allisador de llautó. Aquesta de la fotografia té una franja vermella al mig. Això vol dir que el foc del forn no estava ben distribuït enmig les arrimades d'obra.

Cairó fet a mà. Era com un totxo però amb mides d'uns 20x20 cm. Era per fer paviments. Tenia unes "arrugues"(ratlles) per evitar que els vianants que els trepitgessin no patinessin. També per donar-hi un toc decoratiu.

Safareig i base pel "rodet" mogut pel vent i activant una bomba per pouar aigua. Tot està fet amb totxos que probablement varen ser portats de Cal Rectornou. Els primers dos metres i mig de la columna pel rodet són de doble paret per tenir un suport ben reforçat front les inclemències del vent.

Forca que era tres metres més llarga. Servia per fer arribar els feixos al fons de tot del forn.

Trull

Vista recent de la casa

Lloc de la sorrera

A la dreta, en Quim de Cal Rector nou

Camí de la tarrera

Vista de la tarrera

Vista de
la tarrera

Vista aèria
de la casa i
rajoleria

CAN MARTORELL

Noms de treballadors: Pere Mestres (regidor), Quim, Sistu, Joanet i Ricardo. Alguns dels fills de la casa varen anar marxant a mesura que s'anaven casant. Amb el temps varen comprar un camió i un tractor. El camió, com a fet excepcional, va servir en aquests pobles també per als actes en honor de la mare de Déu de Fàtima.

«Can Martorell» era propietat de «Can Marieta». Els camps que n'han quedat ho continuen sent i són gestionats i treballats per en Joan Pastells i el seu nebot Joaquim.

Tenien forn i màquina de fer rajols.

Ho he visitat personalment i de la rajoleria no en queda res.

CAN PERIC

Noms de treballadors: Martí Poch (regidor), el seu germà, en Lluís Darder (Brunyola), en Peiret (Estanyol), En Mas Nou (Estanyol), en Toni Ros, i altres.

Recordem que en aquesta casa de pagès amb rajoleria es treballaven uns camps immensos. També tenien bestiar i horts. Les dones (la Maria i la Lola) eren unes grans treballadores. Quan sortia el sol ja estaven cavant blat de moro o anaven a buscar naps al camp. Es sentien molestes perquè uns veïns després de dinar arribaven al camp, per treballar-hi, abans que elles. Sembla ser que varen planificar perquè això no passés i ho varen aconseguir. Segons en Miquel Poch (fill del regidor) de les feines de la rajoleria devien plegar abans dels anys seixanta. Es va conservar el forn ben cobert fins que es va fer l'ampliació de l'aeroport.

En Martí, amb carro, anava a portar rajols a Vidreres, Maçanet, Riudarenes i altres pobles. Per tal d'aprofitar el viatge a la tornada transportava feixos de llenya.

En Claret, quan feia l'hotel, hi anava a buscar rajols amb un camió. Així una bona part de l'esmentat hotel està feta amb rajols de «Can Peric».

CAN GENERAL

Noms de treballadors: Siset Riera (regidor), Joaquim Riera i la Maria (esposa d'en Siset)

Ho he visitat personalment i he vist que en queda alguna molt petita part de les teulades que cobrien els espais on s'hi treballava o s'hi posava l'obra. Pensem que en aquestes rajoleries hi podia haver espais ben plans de 500m² coberts. Tan els treballadors com l'obra crua i, també, la cuita necessitava estar en coberts.

CAL RECTOR VELL

Noms de treballadors: Pitu, Pere, Bertu, Júlio, Rosalia i la Maria. Tots germans

Queden alguns trossos de cobert segons fotografies que he fet amb l'autorització de l'actual llogater Sr. Joan Sureda

Vivenda

Pou

Porxo

Cort dels porcs

CAL RECTOR NOU

Noms de treballadors: Àngel Pla (pare i regidor), Joaquim Pla i Maria (fills), Pepita Valentí (esposa d'en Quim). A més varen tenir algun mosso. Feien obra a mà i amb màquina.

Segons la Maria Pla aquesta rajoleria la va fundar el seu pare. Aquest senyor havia treballat de mosso en diferents rajoleries i finalment va decidir tenir la seva. Hi va fer molts cèntims donat que era molt treballador i sabia fer treballar els treballadors. Quan aquests estaven malalts la molt franca i correcta entrevistada Maria els cuidava i, segons ella, l'estimaven molt.

El treball de qui em va facilitar aquestes explicacions (va escatar moltes rajoles) va tenir una compensació. El seu pare li va fer una casa.

Com es pot veure en les fotografies a «Cal Rector nou» a més de la casa, queda algun cobert. També queden dos pous amb els safarejos on a més de servir pel treball també varen servir per aprendre-hi a nedar. Encara ara s'hi veuen un pilons d'obra que es suposa va ser feta en aquells temps. La casa està llogada a persones que em varen donar tota mena de facilitats per fotografiar-ho.

Teulada vista per sota

Teulat i un dels pous

Teules

Distribució dels porxos que queden

Rajols d'aquell temps ben decoratius
a casa del net de La Maria

Obra artesanal a casa del nét de la Maria

CAN MARIETA

Nom dels treballadors: Joan Fuster. Ho dirigia conjuntament amb la seva esposa Montserrat. Se suposa que qui va fundar aquesta rajoleria devia ser el pare d'en Joan que es deia Isidre. En Joan Pastells comenta que en Joan Fusté feia de planxista però que, al morir el seu germà rajoler (Miquel), va haver de canviar d'ofici.

Treballadors: Toni Saus de «Can Toni» (una casa petita al costat de «Can Marieta»). L'Armando, en Joan de Salt, en Joan Pastells, en Miquel de Can Sisó (fill del Mas Riera), en Janet de Salitja, en Xicu Carol, un de «Can Bells» i un de Santa Coloma (no es recorden noms). A vegades eren set o vuit treballant. Comptant que hi havia la bòbila i el forn, molt probablement tindria més de 2000 m² de coberts.

Anaven a buscar la terra prop de casa seva (terrera de propietat) amb tamborells i més tard amb camió.

Hi havia: el saplà, el colador i les basses (no cobertes), un pou amb el seu molí (anomenat el rodet de «Can Marieta»), un safareig d'uns 5 metres de costat (no cobert), la màquina de fer diferents peces d'obra segons el motlle, molta extensió planera amb una sorra o cendra molt fina per posar-hi l'obra crua en fileres d'uns 70 cm d'alçada i 6 metres de llarg, el forn amb la foganya i la bòbila (tot això cobert). A «Can Marieta» hi devia haver uns 2000 m² de coberts.

Per fer rajols o teules a màquina es feia talment: s'engrunava la terra de la terrera amb una màquina que tenia uns corrons giratoris, es tirava terra engrunada en un espai pla molt proper a la boca de la màquina de fer rajols, a sobre s'hi tirava aigua (ni poca ni molta perquè hauria sortit un fang massa tou o massa dur), a sobre d'aquesta capa regada s'hi tornava fer una capa de terra picolada i així s'anava continuant. Quan se'n tenia un bon piló se'l deixava reposar un parell de dies perquè tota la terra quedés ben xopa d'aigua amb un grau d'humitat molt controlat. Recordem que per fer obra a mà aquest s'obtenia en el colador i les basses.

Passats els dos dies ja s'anava tirant el fang a la boca de l'anomenada màquina de fer rajols. La màquina, mal anomenada de fer rajols perquè feia altres coses, es podia comparar amb una màquina gran de fer embotits. Tenia una boca d'entrada amb uns corrons on s'hi tirava amb molta continuïtat el fang que estava ben preparat i proper. Aquest fang tenia un procés diferent al destinat a fer obra a mà. En el seu interior hi havia un vis sens fi que feia passar el fang pel motlle (una planxa mecanitzada) que feia que aquest sortís d'una manera o altra. Podien sortir el que serien "tarugos", teules o el que fos segons es volgués. El fang tovet, ja treballat sortia en forma de tira allargada que calia tallar. Això es feia amb uns filferros prims amb el corresponent manejable suport, obtenint peces individualitzades i a la mida de la comanda.

En el cas de l'elaboració de les teules, el fang sortia en forma de canal i calia tallar-lo a la llargada de la futura teula i fer-li agafar la forma de la teula posant un motlle de fusta a sota de cada fragment de "canal" de fang. Calia retallar els laterals de fang que sobraven. De tota la part de menys curvatura de l'esmentada teula en sortien els retalls més grans. Amb carretons planers de fusta i rodes de goma es portaven en un espai on se'ls posava en fileres perquè s'anessin perdent humitat. Calia vigilar molt que enmig de la terra que seria emmotllada no hi hagués uns grumolls que en deien "cadells". Aquests explotaven quan la peça on estaven estava en procés de refredament. No cal dir que en aquests casos la peça quedava esquerpada i no es podia vendre.

Per evitar-ho, els rajols o teules es mullaven amb aigua quan sortien del forn i encara eren calents. Si no es feia, per cada fornada hi havia una cinquantena de peces destruïdes per les explosions. Si els cadells que estaven en el fang quedaven enganxats en el motlle de la màquina de fer rajols, l'obra crua que en sortia estava ratllada.

La bòbila tenia una llargada d'uns 35 metres. Tenia com dos túnels paral·lels d'uns 2.5 metres d'amplada per 3 d'alçada (aproximadament segons el record). Donat que els seus caps estaven enganxats s'haurien pogut fer cuites sense parar. Mentre hi hauria foc en un lloc es podria treure o posar obra en un altre (si hi hagués hagut separacions d'obra que evitessin temperatures perilloses). Sense fer-ho així cada any s'hi feien unes tres cuites d'unes 50000 peces.

Facilitant més detalls de la bòbila podem dir que era totalment plana, tenia unes obertures laterals (tapiades quan es feia foc) per passar-hi amb els carretons, una xemeneia amb un extractor girat per un motor elèctric o de gasolina i per sobre uns forats (grans i petits) per tirar-hi els feixos i la llenya petita perquè el foc estigués ben distribuït. S'anava fent foc per sectors continuats d'obra crua (no es feia foc per tota l'obra a la vegada). Calia dominar l'ofici per tal d' evitar que l'obra sortís de baixa qualitat o que s'enganxés com un vidre per manca o excés de foc. Per això hi venien a fer-la en Joan Pastells i en Joan Oms que en sabien molt. Una vegada feta la "cuita" de tot, calia esperar vuit dies perquè es refredés i es poguessin treure els rajols i les teules del forn.

El mateix Joan Pastells explica com l'encenien des d'una punta de la banda de «Can Martorell» cremant molts de feixos. Una vegada encesa i quan ja hi havia un foc d'uns quatre metres d'ample ja començaven a tirar feixos de retalls de fustes per sobre. Ho feien a través d'uns forats grans que en deien "lloques". També, des de sobre tiraven serradures, carbó o llenya petita per uns forats petits del forn. Així el foc estava ben repartit enmig de l'obra que s'estava coent. A cada torn de vuit hores el foc podia ser desplaçat uns dos metres. L'aire necessari per la combustió de la llenya entrava pel costat on l'obra ja estava cuita, passava pel lloc on hi havia el foc tot avançant per anar a escalfar l'obra que es couria en les properes hores o dies. Finalment, sortia per la xemeneia.

L'obra que va servir per construir les anomenades granges d'Estanyol (MARIELCA) va ser feta a «Can Marieta». L'amic Joan Pastells recorda com En Masa de Caldes era un bon client d'aquesta bona gent.

Al deixar de fabricar rajols i teules la bòbila va ser llogada per un senyor de «Can Masset» de Vilobí. Hi tenia producció de xampinyons. Més tard va ser enderrocada per fer construir l'aeroport.

Llàstima que tot el conjunt de les instal·lacions descrites no s'hagin pogut conservar. Estaven molt netes, espaioses i dignes de veure.

MÉS COMENTARIS SOBRE CAN MARIETA FETS PER EN JOAN PASTELLS

Tal com s'ha dit en Joan només hi anava a treballar per fer foc que solia ser amb en Joan Oms. Entre els dos es passaven una setmana o més fent foc en torns continuats de vuit hores tan en el dia com a la nit. Menjaven al lloc de treball i cada un d'ells feia moltes hores diàriament. Deia que en aquell temps no es comptaven les hores que es treballaven en un dia.

Recorda com un any, per la festa del Pilar, hi estaven fent foc. A la nit es va aixecar una gran tempesta de llamps, trons, molta pluja i vent. Va marxar el corrent elèctric i l'extractor de la bòbila va quedar parat. Donat que no s'hi podia estar, tot i el temporal i la negra nit varen anar a buscar un motor de gasolina en una rajoleria veïna.

En Joan, amb explicacions que varen durar més d'una hora, ho explica fins a l'últim detall com si hi estigués treballant. Parlar amb ell va resultar molt agradable i ens ha permès fer un opuscle molt més complet.

CAN PASTELLS

Entrevista a Joan Pastells i Nogué

A efectes de la construcció de l'aeroport no en queda res.

Segons explica en Joan hi treballava en Pere Pastells Roca (pare i regidor), en Josep i en Joan Pastells (fills), en Pere Cornellà i en Subirós. També tenien vaques, 2 cavalls i treballaven unes 20 vessanes de terra. En Joan anava a treballar a «Can Marieta» només com a expert de fer foc.

Recordem que tan en els forns com a les bòbiles en actiu hi ha uns corrents d'aire i uns espais d'escalfament, de cocció i de refredament que cal gestionar molt bé. No tothom servia per dirigir correctament tot el procés d'encesa dels forns.

En cada una de les cinc fornades que a «Can Pastells» solien fer anualment, es podien coure uns 2000 totxos, 9000 rajoles i 2000 teules. Normalment ho venien a constructors de Cassà de la Selva, Arbúcies, Santa Coloma de Farners i poblacions de la costa. No se'n recorda bé.

Els feixos de bruc eren extrets dels boscos de «Can Cobarsí» de Vilobí d'Onyar. Aquests varen quedar molt perjudicats a causa d'un gran incendi.

Recorda com a l'hivern llogaven persones per arrencar terra de la terrera.

En Joan, al no poder treballar a les rajoleries per la seva destrucció a l'any 1970 va anar a treballar a l'aeroport.

UN PROVEÏDOR DE FEIXOS DE LLENYA PER FORNS I BÒBILES AMB UNA GRAN MEMÒRIA HISTÒRICA DE SALITJA I RODALIES

Entrevista a Pere Talleda (Pere de "can Batista")

En Pere vivia en una masia anomenada «Can Batista», molt propera a les rajoleries. Explicava que amb el seu pare i el seu germà Salvi havien anat a fer feixos de llenya destinats al proveïment de les esmentades rajoleries. Tot i treballar en una casa amb 80 vessanes de terra, 80 de bosc i una bona mostra de bestiar aprofitaven el temps lliure i certes temporades d'hivern

Els feien en un bosc d'en Joan Colomer i guanyaven una pesseta per feix. D'aquesta pesseta els calia pagar una petita part a l'amo, que sempre solia fer bons tractes amb tothom. Quan els rajolers preveïen que necessitarien feixos ja els encarregaven i els anaven a buscar a «Can Batista».

Alguns mossos de les empreses que comentem anaven a fer-ne o buscar-ne en els boscos de Serrallonga. Aquests treballadors, els diumenges al matí abans d'anar a missa, havien d'anar a buscar un carro de terra a la terrera o un carro de feixos a bosc. Després solien anar a missa i després tenien festa per tornar a començar el dilluns a primera hora.

En Pere recorda com diàriament, i a punta de clar, homes de Salitja passaven molt a prop de casa seva per anar a fer les feines de producció de rajols. El despertador del molt amable entrevistat era el soroll dels motors d'explosió de les rajoleries. Aquests ja anaven des de bon matí.

La bona memòria del ara resident a «Can Carol» ha ajudat a completar les llistes dels noms i cognoms d'amos i treballadors presentades en aquest opuscle. En una entrevista d'una hora i mitja m'ha ajudat molt a poder descriure amb molts detalls la vida a les rajoleries.

LES RAJOLERIES. MOLT DE TREBALL I BON AMBIENT ENTRE ELLS

Totes les persones entrevistades per la present publicació coincideixen en afirmar que hi havia molt bones relacions entre totes les persones dedicades a l'ofici que ens ocupa. També coincideixen en afirmar que n'hi va haver moltes que varen treballar molt i molt, que varen ser espavilats en buscar contactes i relacions per estendre les seves vendes, que varen saber vendre i també dirigir treballadors i complir amb els pactes. Cada any, durant un diumenge d'agost tots els rajolers i les seves famílies feien un aplec anomenat "L'aplec dels rajolers". Consistia en agermanar les seves bones relacions, feien un dinar i es gaudia d'una ballada de sardanes.

Amb pas els anys es varen veure obligats a preveure i reaccionar a temps pels canvis que anaven venint. En constatar i preveure el sorgiment d'una competència molt mecanitzada, així com la futura construcció de l'aeroport va obligar que s'esdevinguessin molts canvis familiars i laborals. Com sabem se'n varen saber sortir.

CANVIS DE MENTALITAT

No cal dir que, com arreu, alguns problemes amb l'alcohol, de ganduleria o de mal caràcter va fer que no tot fossin flors i violes pels qui hi havien de conviure. També per als descendents. No hi ha manera d'aconseguir un canvi de mentalitat: més diners i dedicació per una sòlida formació de tots els humans (en especial pels més desfavorits) i menys per capricis i banalitats o per la degradació personal i social.

REFLEXIONS FINALS D'EN PERE MASÓ

Com es va repetint sovint, la recuperació dels paisatges tradicionals i històrics, esdevenen un factor de sostenibilitat del territori. Cal tenir molta cura a fi que la nostra contrada de les rajoleries (i moltes altres de Catalunya) no sigui modificada sense deixar rastre de l'acció cultural que l'ha conformat històricament. A excepció feta de «Cal Teixidor» es pot dir que no s'han conservat instal·lacions ni productes fabricats, ni eines emprades, ni fotografies... A les antigues rajoleries hi han proliferat abocadors de runa, infraestructures no històriques obsoletes, conreus i camins abandonats, terreres i sorreres soterrades i més.

En aquells anys en aquestes cases hi predominava l'agricultura (molta de secà) amb alguns pous d'aigua de més de 30 metres de fondària. Amb cases, pous, camins, corriols, marges delimitadors i fitacions s'anava harmonitzant amb admirable bellesa el viure amb integració social de cada dia. Cada casa tenia la seva ramaderia, la qual era cuidada tot compaginant-ho amb les feines de rajoler. L'explotació del bosc proporcionava llenya per a les llars i els forns i reduïa el risc d'incendis. Les terreres i sorreres estaven molt netes i eren referents per la construcció dels camins que hi conduïen. Cal evitar que aquest pòsit cultural que ho ha anat forjant quedi abandonat. Al contrari: hem de mirar que hi pugui haver un manteniment per part dels propietaris i llogaters tot procurant que la maquinària no faci reformes amb maneres que no pertocuen. No és un absurd pensar en l'existència d'una protecció legal específica que fomenti la seva visibilitat amb bona senyalització i coneixement social. Aquest patrimoni rural-rajoler no és un tema vell i anacrònic. El futur passa per servir-se d'allò que ha deixat d'existir per una majoria i s'ha convertit en contemporani. Després vindrà la innovació i una més encertada estètica en diferents terrenys professionals. Moltes gràcies a persones com en Joan Serra(Joan Oms), Joan Teixidó, la Maria Pla, Pere Talleda (Pere Batista) i en Joan Pastells i, altres col·laboradors per haver demostrat la seva sensibilitat per tots aquests valors. Amb ells ja comptem amb uns bons mestres. Tal com he dit en la presentació, han fet possible la descripció més completa avui existent de molts processos de la fabricació de teules i rajols.

Nota. Una part de la creativitat d'aquestes reflexions es deu a l'escrit "PDF.Document estudis Beguetans".

PER ACABAR: UNA CURTA LECTURA SOBRE LA SIMBOLOGIA NACIONAL VALORACIÓ DE LA RAJOLERIA

El meu mestre Carles M.Espinalt ens deia: Vull remarcar la gran transcendència que suposa per a tot poble o cultura el fet que hagi estat i sigui capaç de crear arquitectura amb obra; aquesta capacitat el converteix en protagonista de la història. Aquest poble o aquesta cultura són l'element que introdueix un nou temps en la naturalesa, perquè introdueix un temps que encara no existeix. Diem poble o cultura perquè, si bé una obra d'arquitectura és fruit bàsicament del pensament d'un arquitecte, aquesta obra esdevé col·lectiva a través del valor simbòlic que duu impregnat.

En aquest eloqüent punt hi podem afegir: si els rajols i teules són de qualitat com els provinents de la nostra contrada, millor que millor. Veiem, doncs, si eren importants les bones pensades i feina de tots els que varen fer possible el temps de les rajoleries d'Aiguaviva i de Salitja.

Recordem les actuals columnes de Puig i Cadafach en el recinte de Montjuïc de Barcelona. Són fetes amb rajols d'aparença ben artesana. Simbolitzen les quatre barres de la bandera de Catalunya. Són un símbol de la perseverança, la convicció i la fermesa de la llengua, la cultura i la identitat nacional catalana. Aquesta obra, tan admirada per milions de persones, no seria el mateix sense els bons rajolers que en varen fabricar els seus components.

PER SABER-NE MÉS

Dues publicacions de l'ajuntament d'Aiguaviva: "Les masies d'Aiguaviva" d'en Pep Collelldemont i Manel Lladó i "Pinzellades d'una vida" de la Montserrat Mola-Jordi Ferré.

L'ajuntament de Vilobí d'Onyar publicarà un llibre del molt prestigiós fotògraf i farmacèutic Joaquim Puigvert amb el títol "Vilobí d'Onyar. Imatge i memòria" amb un bon recull de fotografies en base a diferents oficis inclòs del que ens ocupa.

Es pot visitar el forn "Can Quintana " de Llambilles. Actualment està en funcionament amb aires de modernitat. Hi permeten certes visites. Segur té coses molt semblants a les que hi havia a les nostres rajoleries.

Per més detalls històrics de llocs molt propers a la contrada: Can Forroll, de castell a mas i a casa de segona residència.

<http://www.portalgironi.cat/index.php/historia/historia-girones/3113-historia-girones-aiguaviva/3162-historia-girones-aiguaviva-masforroll>

Cal carreter Vinyoles

<http://www.portalgironi.cat/index.php/masos-pairalies/masos-girones/masos-girones-aiguaviva/1650-masos-aiguaviva-carretervinyoles>

Les feines de la casa i el camp. Erika i Dani. 5è primària. CEIP Vilademany 15 abril 2004.

<http://www.xtec.cat/centres/b7000032/parlem3/feinesdecasaidelcamp.html>

Pere Masó Panella. Psicoestètica. La Celler de Ter

És deixeble del gran pedagog i creador de la Ciència Psicoestètica, el català Carles M.Espinalt. Amb intencionalitat de promoure una profunda renovació formativa a tots nivells aprofita moltes oportunitats rellevants per difondre la seva sistematitzada metodologia espinaltiana. Aquesta, útil tant per dirigents com per dirigits, és de les més buscades pels pioners de les renovacions pedagògiques i socials. Tot perquè un màxim persones pugui aconseguir formes de vida més atractives. L'estudi i pràctica continuada de la Psicoestètica, l'anàlisi dels canvis socials i la seva participació a conferències internacionals li permeten facilitar qualificats suports a professionals diversos.

<http://esteticacatalana.info>

<http://recursosperlautodeterminacio.cat>

<http://facebook.com/organitzaciodelconeixement>

pmaso2@xtec.cat